



basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

XIKAMBELO XA TIKO XA LEMBE NA LEMBE 2013

GIREDI 1

XITSONGA RIRIMI RA LE KAYA

SWIKOMBISO SWA SWIVUTISO

Xibukwana lexi xii na tipheji ta 20.

MALETELELO YA MATIRHISELO YA SWIKOMBISO SWA SWIVUTISO ANA

1. Matirhiselo ya swikombiso swa swivutiso

Mudyondzisi a nga fanelanga ku nyika vadyondzi swikombiso swa swivutiso ku hlamula swivutiso hinkwaswo leswi a nga nyikiwa hi siku rin'we, hambi leswi swikombiso swi nga hi swivumbeko swa tindzimana. **Mudyondzisi u fanele ku va a hlawula swivutiso swo karhi a tirhisa swona hi nkarhi wo karhi lowu a wu pulaneke.** Mudyonzisi u fanele ku hlawula swivutiso swo karhi hi vukheta leswi a nga ta swi tirhisa hi tindlela to hambanahambana eku dyondzeni na ku dyondzisa hi ndlela leyi:-

- 1.1 Vana va ta tsarisiwa xikambelo xo tsotsosela xo kambela vuswikoti na vuhluleki bya bona eku sunguleni ka dyondzo. Xikambelo lexi xo **lavisia** xi ta endla leswaku ku kumeka mbuyelo wa ntiyiso wa matsandzelo kumbe vuswikoti bya vana na ku va ku antswisiwa tidyondzo leti nga ta ololoxa swiphiqho. Xikambelo lexi xo **lavisia** xi ta tsariwa tani hi ntirho wa le kaya ku ka xi nga kavanyeti mintirho leyin'wana ya le titilasini.
- 1.2 Hi nkarhi wa ku tsariwa ka **xikambelo xa le xikarhi ka lembe** lexi kambelaka vuswikoti navutivi bya vana, tidyondzo leti ti fanele ku ka ti nga siyi n'wana na un'we ehandle.
- 1.3 Vana va ta kamberiwa hi ku tsala **xikambelo xo hela ka lembe** ku kambela loko vana va engeterile vutivi na vuswikoti eka tidyondzo leto antswisa. **Mbuyelo** wu fanele ku nyikiwa hi mudyondzisi a kombisa laha ka ha lavaka ku tlhela ku dyondzisiwa nakambe ku endlela ku **katsakanya** laha ku engetela mpfumalo wo ringanela wa vutivi na vuswikoti kona.
- 1.4 Vana va ta va va kuma mpfuno hi maendlelo lawa va nga ta kamberiwa hi wona, xik.ku hlamula hi ku hlawulanhlamulo leyi nga yona (MC) swivutiso xo pfuleka (OE) kumbe swivutiso swo lava nhlamulo yin'wana na yin'wana (FR), tinhlamulo to koma, sw na sw.

Hambi loko swikambelwa naswofembana swo akaswiko milekuya hi nhlayo leyinghenisiweke, xikambelwana xo katsakanya xona xi ta katsa swivutiso swotalanyana, kuya hi ntirho lowu nga endliwa eka nkarhi wo karhi. Swi na nkoka ku tiyisisa leswaku vadyondzi va hetelela va kumile kutito lovetako enela ka kuhlamula swivutiso swa swivutiso.

2. Maletelolo ya swivutiso na swikomba tinhlamulo

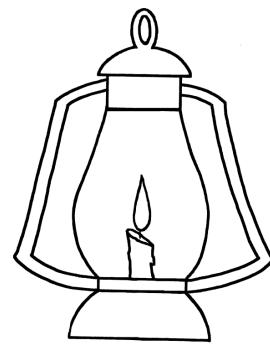
Xikombiso xa xikomba tinhlamulo (memorandum) xi nyikiwile eka swikombiso swa xikambelo leswi nga tsariwa hi makambelelo ya swikambelo swa tiko swa lembe na lembe (ANA). Xikomba tinhlamulo xi nyika vundzeni bya swilaveko leswi swi faneleke ku hlamula swivutiso swa vadyondzi leswi vadyondzisi va nga ta tlhela va swi twisia, va swi amukela ni ku swi twisia ku swi tirhisa hi ndlela leyi amukelekaka. Xikamba tinhlamulo xi tsariwile hi ndlela yo olova eka mudyondzisi.

3. Swiangarhela na kharikhulamu

Swi fanerile leswaku kharikhulamu yi angarheriwa hi ku hetiseka eka tlilasi yin'wana na yin'wana. **Swikombiso** swa giredi yin'wana na yin'wan na dyondzo yin'wana na yin'wana a swi angarhelangi kharikhulamu. Swikombiso leswi i swo pfuna ku engetela vutivi na vuswikoti leswi angarhelaka tithele ta lembe ta 1, 2 na 3.

1.1 Langutisa swifaniso leswi landzelaka.

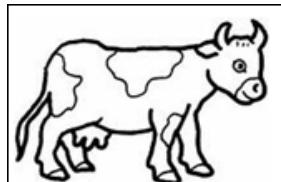
Tsala mpfumawulo wa letere ro sungula ra xifaniso eka swibokisana.



.....

.....

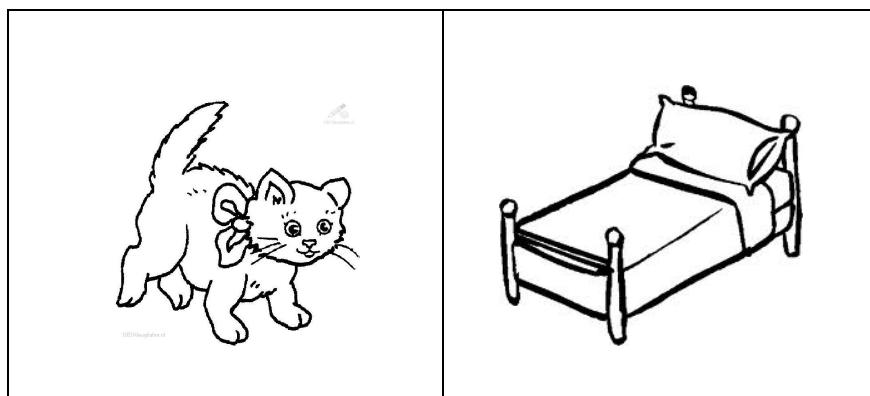
1.2 Tsala mpfumawulo lowu kayivelaka.



b...zi

h...mu

1.3 Tsala letere ro hetelela ra xifaniso xin`wana na xin`wana.



ximang...

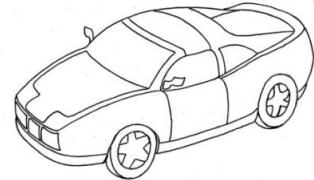
mubed...

2.1 Hlawula rito exibokisanini.Tsala eka ntila lowu u nyikiweke.

movha

yindlu

tafula

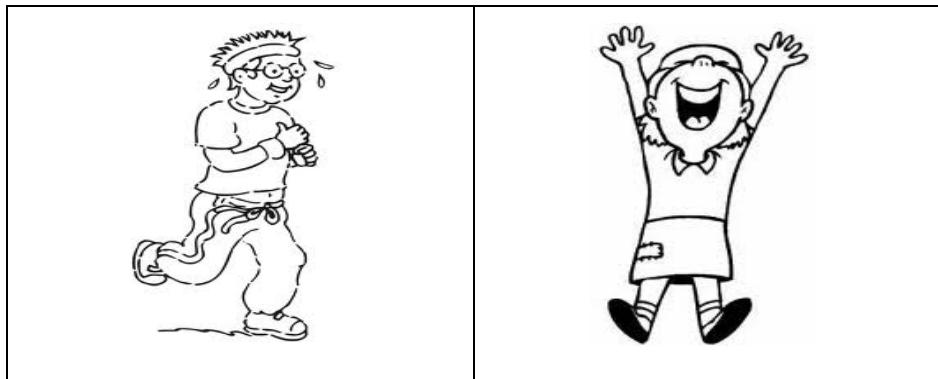


.....

.....

2.2 Dirowa ntila ku fananisa swifaniso swa swiendlo na rito.

Hlawula rito exibokisanini



tlula

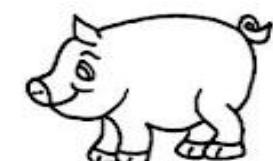
khandziya

tsutsuma

2.3 Tsala (x) exibokisanini xa marito ma swifaniso leswi.

Hlawula eka marito lama.

ximanga	
nguluve	
xidlhoko	
homu	



Hlaya xitori kutani u hlamula swivutiso.

Musa u na mbyana yo tlhariha, vito ra yona i Bobi. Bobi u rhandza ku tlanga hi bolo. Musa na Bobi va rhandza ku tlanga swin'we hi bolo. Siku rin'wana Bobi u lahlekile hikokwalaho ka ku landzelela munghana wa yena ku nga mbyanakulobye. Tumi u n'wi lavalavile hinkwako a ri karhi a huwelela leswaku Bobi a vuya ekaya. Bobi u kumekile a ri ephakeni, a tsakile swinene ku vona Musa.

- 3.1 Tsala (x) eka xibokisani lexi nga kusuhi na nhlamulo leyi nga yona.

Hlawula nhlokomhaka leyi fambelanaka swinene na xitori.

Musa u ya exikolweni	
Bobi u tlanga hi switlangisi.	
Musa na vanghana va yena.	
Musa na mbyana ya yena Bobi.	

3.1.1 Tsondzela letere leri nga kusuhi na nhlamulo leyi nga yona.

Nhlokohaka leyi fambelanaka swinene na xitori lexi i:
Musa na ...' ya yena

A phaka

B bolo

C buku

D mbyana

3.1.2 Tsala (x) eka xibokisani lexi nga kusuhi na nhlamulo leyi nga yona.

Nhlokohaka leyi nga fanelo xitori lexi swinene i'Musa na mbyana ya yena.'

I na	
Ee	

- 3.2 Tsala (x) eka xibokisani lexi nga kusuhi na nhlamulo leyi nga yona.

Xana xitori lexi xi vulavula hi yini?

Musa na mbyana ya yena.	
Musa na bolo ya yena.	
Musa na manana wa yena.	
Musa na munghana wa yena.	

- 3.2.1 Tsondzela letere leri nga kusuhi na nhlamulo leyi nga yona.

Xifuwana xa Musa i...

A ximanga

B mbyana

C nguluve

D huku

3.2.2 Hlawula rito leri nga rona.

Tsala nhlamulo ya wena eka ntila lowu u nyikiweke.

Xitori xi vulavula hi Musa na

Bobi	Buwa
------	------

3.3 Longoloxa timhaka hilaha ti nga humelela hi kona eka xitori. Tsala tinomboro(1-3) eswibokisanini ku kombu ndzandzelelano.

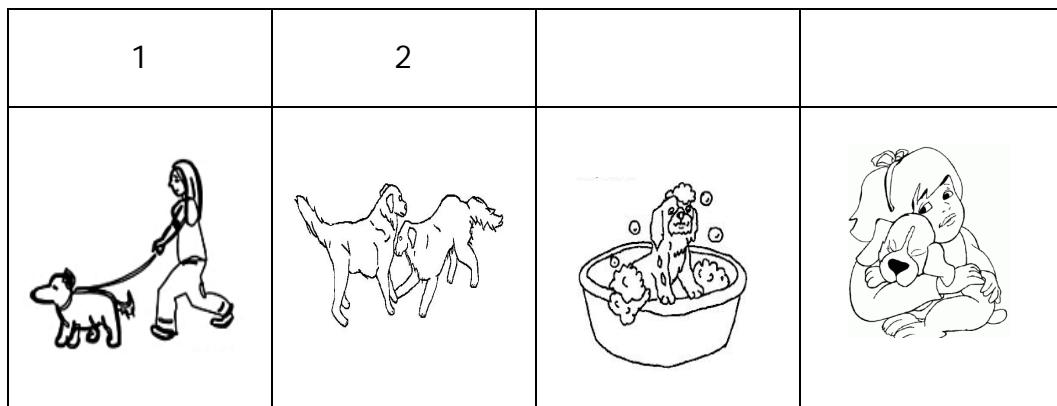
Bobi u lahlekile.	
Musa na Bobi va tlanga hi bolo.	
Musa u kumile Bobi ephakeni.	

3.3.1 Langutisa swifaniso. Tsala tinomboro (1-3) ku kombu nongonoko wa timhaka.



3.3.2 Hlawula mahetelelo lammene.

Tsala nomboro (3) eka xibokisani lexi u nga hlawula xona.



4. Tsala (x) kusuhi na xibokisani lexi nga na nhlamulo leyi nga yona.

Bobi u lahlekile hikuva ...

a ri ephakeni.	
u landzelerile munghana wa yena.	
a nga tivi ndlela yo tlhelela ekaya.	
gede a yi pfulekile.	

4.1 Tsondzela letere leri nga kusuhi na nhlamulo leyi nga yona.

Musa u hoxa bolo hikuva...

A u le phakeni.

B wa swi kota ku hoxa swinene.

C Bobi u rhandza ku tlanga hi yona.

D u na bolo yo saseka.

4.2 Dirowa ntila ku fananisa masungulo na mahetelelo ya

a tsakile.

a twa ndlala.

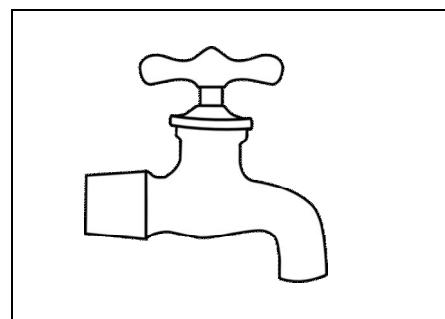
A va fanele ku ya ekaya.

A ri ephakeni.

xivulwa.

5.1 Tirhisa maletere man`wana eka lama landzelaka ku aka rito ra xifaniso lexi.

o	p	i	a	m	p
---	---	---	---	---	---

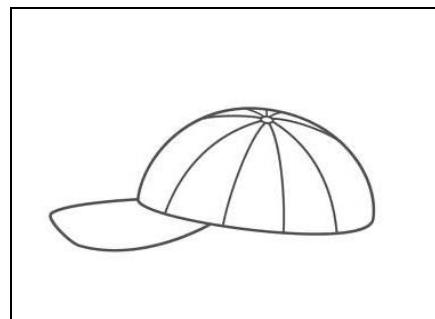


.....

- 5.2 Tsala maletere lama landzelaka hi ndlela leyinene ku aka rito ra xifaniso.

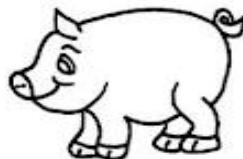
Tsala rito eka ntila.

ipsike



- 5.3 Tsala rito eka ntila.

Lexi i



....

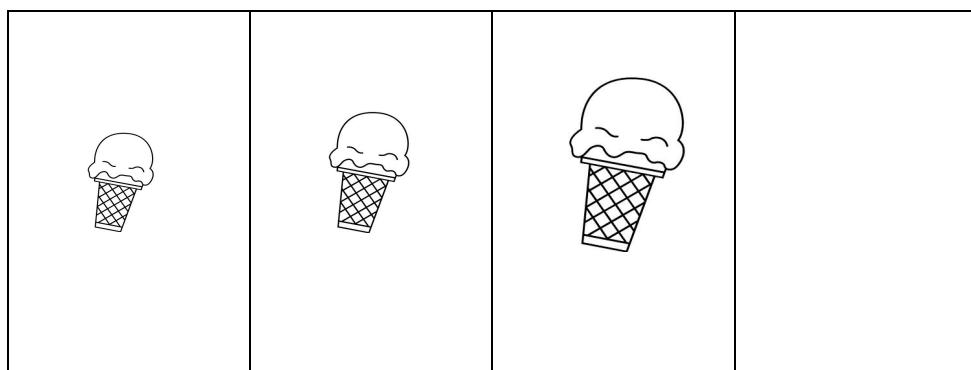
6. Tsondzela letere leri nga henhla ka rhambu leri nga leha ku tlula marhambu hinkwawo.

A	B	C	D
A small, simple line drawing of a bone shape.	A long, thin line drawing of a bone shape.	A medium-sized, standard line drawing of a bone shape.	A large, standard line drawing of a bone shape.

6.1 Tsondzela murhi lowu nga leha ku tlula hinkwayo.

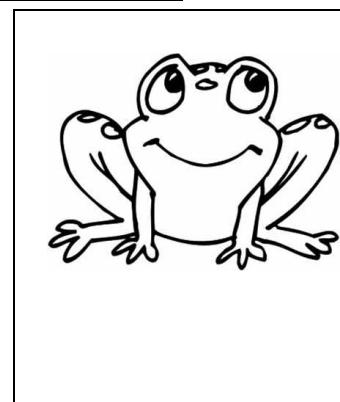
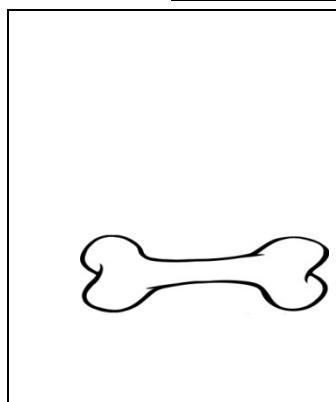


6.2 Dirowa ayisikhirimu leyikulu swinene eka hinkwato.



7.1 Nghenisa mpfumawulo wo sungula wa xifaniso eka ntila ku hetisa rito.

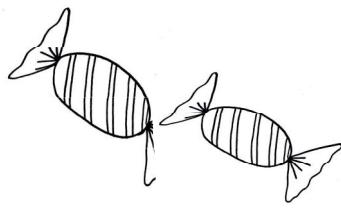
mh	ch	rh	kh
----	----	----	----



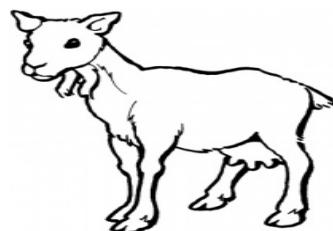
.....ambu

.....ela

7.2 Tsala mimfumawulo leyi sungulaka marito ya swifaniso leswi.



.....itsi



.....uti

7 .3 Tsala (x) kusuhi na swibokisani leswi nga ni mimpfumawulo ya swifaniso leswi kombisiweke.

mb	
rh	
py	
ph	



...ere

2

...irh

8.1 Tsala nakambe swivulwa leswi landzelaka, tirhisa letere lerikulu na hiko laha swi faneleke.

vanghana va famba ephakeni

8.2 Tsondzela letere lerikulu na hiko eka xivulwa lexi.

Vafana na vanhwanyana va tlanga .

8.3 Tsala (x) kusuhi na xibokisani lexi nga ni xivulwa lexi tsariweke letere lerikulu na hiko.

Jabu u tsutsuma swinene.	
jabu u tsutsuma swinene	

9.1 Riviti i rito leri thyiwaka munhu kumbe nchumu wo karhi.

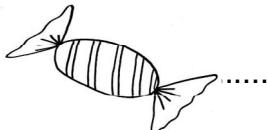
Hlawula riviti leri nga rona ku hetisa xivulwa.

tipenisele	tibuku	tikhirayoni	tirhula
------------	--------	-------------	---------

Vana va rhandza ku hlaya

- 9.2 Riviti i rito leri thyiwaka munhu kumbe nchumu wo karhi.
Tsala (x) eka xibokisani lexi nga na riviti lerinene ra xifaniso.

N`wana u rhandza



masi	
j uzi	
xiwitsi	
mati	

- 9.3 Riviti i rito leri thyiwaka munhu kumbe nchumu wo karhi.
Tsondzela letere leri nga kusuhi na nhlamulo leyi nga yona.
..... wa mina u rhandza ku hlaya.

A mukwana

B mbuti

C buku

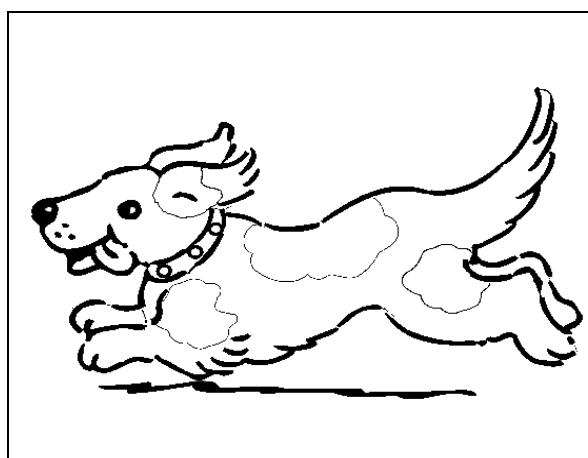
D kokwani

- 9.4 Riviti i rito leri thyiwaka munhu kumbe nchumu wo karhi.
Tsondzela riviti eka xivulwa.
Vongani u hlaya tibuku.

10.1 Tsala swivulwa.

10.1.1 Tsala marito lama landzelaka hi nongonoko lowunene leswaku u aka xivulwa.

mbiana	swinene.	yi	tsutsuma
--------	----------	----	----------



10.1.2 Tirhisa marito lama landzelaka ku aka xivulwa.

Mpho vanghana na lavakulu Thabo i

10.1.3 Dirowa mintila ku fananisa marito lama nga eswibokisanini na marito lama akeke xivulwa.

rihlaza

i

chela

ra

Chela i ra rihlaza.

10.2 Langutisa xifaniso.

10.2.1 Tsala kwalomu ka swivulwa swimbirhi hi xifaniso.



10.2.2 Langutisa xifaniso. Tsala kwalomu ka swivulwa swimbirhi hi xifaniso.



10.2.3 Langutisa xifaniso. Tsala kwalomu ka swivulwa swimbirhi hi xifaniso.

